

AFRİKA'DAKİ TERÖRÜN 'KÖKÜ' DIŞARIDA

Doç. Dr. Sedat AYBAR

Khas öğretim üyesi

Bazı durumların nasıl düşünülmesi gerektiğini dayatan bir ön yargı hakimiyeti ile karşı karşıyayız. Konu Afrika olunca ön yargılar sanki daha güçlü bir şekilde ön plana çıkıyor. Afro-pesimizm'den beslenen ön yargılı düşünce sistemi, Afrika'da son zamanlarda artan terörizmi kıtanın yoksulluğuna, hastalıklı yapısına ve toplumların geri kalmış kabileler halinde yaşıyor olmasına bağlıyor. Özellikle dini temellerden beslenen terörizm Afrika trajedisinin bir parçası olarak görülüyor.

Oysa terör Afrika kıtasında göreceli yeni bir olgu. En kaba şekliyle ifade etmek gerekirse, artan terörün kaynağında Afrika'nın yeni keşfedilen doğal kaynaklarına başta ABD olmak üzere, sanayii güçlü olan gelişmiş ülkelerin bağımlılığı yatıyor. Bugün gelinen noktada, Suriye başta olmak üzere kangren haline dönen ve ancak ve ancak uluslararası boyutlarıyla ele alındığında anlam kazanan gelişmeler Afrika'daki terörü de besliyor. Ama burada "Amerika'nın askeri başarıları yüzünden Irak ve Afganistan'dan kaçan el-Kaide militanlarının Mali'de yaptığı saldırılar" türünden Batı basını menşeli şablona sığınıp konunun değerlendirilmesini banalleştirmek istemiyorum.

ABD'nin coğrafi konumuna bağlı olarak kurgulanan güvenlik stratejisi, 11 Eylül saldırıları ardından "terör üzerinde savaş" yaklaşımı etrafında yeniden tanımlandı. Bu yeni strateji, o güne kadar konvansiyonel savaşlarda uygulanan bir takım diplomatik, hukuki kanalları devre dışı bırakıp ABD'ye dünyanın herhangi bir yerinde, istediği zaman, ani saldırı (pre-emptive strike) imkanı sağlıyordu. Hedefteki düşmanı vurmak için uluslararası dengelerin gözetilmesi de artık gerekmiyordu. Bu tek kutuplu 'yeni dünya düzeninde', şiddet uygulama tekeline elinde tutmak isteyen ultra-süper güç için uygun olabilecek bir güvenlik stratejisiydi. Üstelik belli kurallar etrafında yürütülmesi gereken konvansiyonel savaşlara göre çok da ucuzdu.

Afrika kıtasının kaderi, neo-con'ların en şahinlerinden olan, dönemin başkan yardımcısı, Dick Cheney'in öncülüğünde, 2001 senesinde hazırlanan ve bugün hâlâ yürürlükte olan enerji stratejisinin temellendiği raporla değişmeye başladı. Bu rapor başta Batı Afrika petroleri olmak üzere Afrika petrolünü Amerikan ulusal güvenlik mimarisi içinde değerlendirmekteydi. Raporla göre ABD'nin yurt dışından ithal etmek zorunda kalacağı her üç varil petrolün biri, 2025 yılından itibaren Batı Afrika'dan gelecekti. İşte bu çerçevede Avrupa'da konuşlanmış olan ve de Sovyetlerin dağılmasından sonra işe ne kadar yaradığı tartışma konusu olan, EUROCOM yerini 2007'de AFRICOM'a bıraktı. Komuta merkezi Frankfurt'ta olan ve doğrudan Afrika kıtası ile ilgilenen bu birimin bünyesindeki personelin dörtte üçü kendini kalkınma konularına adanmış olan sivillerden oluşmaktaydı. Demek ki, Afrika'nın yoksulluk, salgın hastalık, su sorunu gibi kalkınma sorunları askeri çerçevede kapsamında ele alınacaktı. Böylece, kıta'nın askerleştirilmesinin sinyalleri de gelmeye başladı.

Arap Baharı olarak anılan süreç de kıta'nın askerleşmesine yardımcı oldu. Başlangıçta, serbest pazar ekonomisi ve demokratik yapılar oluşturarak bölgenin "medeni dünyaya eklenmesi"nden kast edilenin, diktatöryel askeri müdahalelerle getirilen değişimlerin yerini "dipten gelen dalgalara" bırakması olduğu sanılmıştı. Ancak Tunus, Libya ve Mısır'daki değişimlerin, bunları tetikleyen olayların ve de sonuçların beklendiği gibi birbirleriyle aynı olmayacağına farkına çabuk varıldı. Tunus'da genel seçime doğru evrilen süreç, Libya'da sıcak çatışmaya dışarıdan yön verilmesini gerektiren süreçten çok farklıydı. Suriye'den itibaren ise gelişmelere damgasını vuran, dış dinamiklerin "hard power"ı (sert güç) olmaya başladı. Bu hard-power'ı davet etmeye yarayan dinamik ise "terör üzerinde savaşın" hakim olduğu bir dünyada terörizmden başka bir şey olamazdı.

Sahra-altındaki gelişmeler aslında Kuzey'deki "Arap Baharı" denen mevsimden daha önce başlamıştı. Fildişi sahiline Fransa'nın 2002'den itibaren askeri müdahalesi, Kongo'daki savaş, Mali'de uzun zamandır devam eden Tuareg isyanları gibi gelişmeler kronolojik olarak daha eskiydi. Bununla birlikte, Arap Baharı Sahra-altı Afrika'nın sertleşmesini hızlandırdı. Bir yandan da, küresel ekonomik kriz yüzünden uluslararası ticaret, tüketim ve üretim daralmış yoksul ülkelerde halk bu gelişmelerden olumsuz etkilenmişti. Daralan pazar sanayileşmiş ülkeler arası rekabeti kızıştırdı. Kıtaya Çin, Brezilya, Hindistan gibi yeni aktörlerin girmesi doğal kaynaklar üzerindeki rekabeti daha da arttırdı.

Yakın zamanlara kadar, Afrika'daki askerleşme iç savaşlar üzerinden gerçekleşiyordu. Bu da sömürgecilik döneminde etnik parçalanma çerçevesinde çizilmiş olan ulus-devlet sınırları sayesinde mümkündü. Örneğin, nüfusunun bir kısmı Sudan'da bir kısmı Çad'da kalan Fur etnik grubu, Çad üzerinden huzursuz ederek petrol zenginini Sudan'ın istikrarsızlaştırılması vaka çalışmalarına konu olabilecek bir toplumsal mühendislik örneği. Sonuçta ülke ikiye bölündü.

Afrika'da, düzenli ve disiplinli küçük askeri birliklerin kolaylıkla kontrol edebileceği savaşlar yaygın yoksulluğa neden oluyor. Bir yanda Afrikalı liderler, diğer yanda Batılı sömürgeciler, ABD'nin Afrika'daki güvenlik konusuna daha çok angaje olması istediğindeler. Bunlar aynı zamanda neo-liberal politikaların da uygulanmasını istiyorlar. Böylece özelleştirme, ticari ve finansal serbestleştirme politikalarıyla devletin ekonomideki payını azaltmayı hedefliyorlar. Ağır borç yükleri altında ezilen pek çok Afrika ülkesi ne iç çatışmalarını önleyebiliyor ne de işsizlik, salgın hastalık gibi konularda yeterli olabiliyor. Tam anlamıyla başarısız devlet durumuna indirgeniyorlar.

Çıkarların korunması kıtanın yeni bir çerçevede askerleşmesini gerektiriyor. Yeni dünya düzeninde bunun terörizmle savaş üzerinden gerçekleşeceği açık. Ancak, Afrika kıtası gibi terörizmin var olmadığı durumlarda "terör üzerinde savaş" askerleşmek için gerekçe yaratamaz. Afrika kıtası, Tanzanya ve Kenya'daki Amerikan elçiliklerine yönelik bombalı saldırılara kadar terörizmden neredeyse muaf durumdaydı. Bu saldırıların ardından Somali'de, Başkan Clinton'ın emrettiği başarısız askeri hareket, Amerikan hafızasına "Black Hawk Down" (Kara Şahin Düştü) filmiyle kazındı ve bir nevi Somali Sendromu yarattı. ABD'nin kıtada konvansiyonel askeri hareketle başarılı olması hem pahalıydı hem de kolay olamayacağı artık ortaya çıkmıştı.

Bir yerde kıtada bir anda mantar gibi bitmeye başlayan terör örgütleri kıtanın askerleştirilmesinin adeta yardımına koştu. Kuzey Afrika'da El-Kaide, Doğu'da El-Şebab, Nijerya'da Boko Haram gibi örgütler adeta "terör üzerinde savaş" stratejisinin yardımına koştu. Bu örgütlerin varlığı başta ABD olmak üzere Batı güvenlik mimarisi için önemli hale geldi. En son olarak Somali açıklarından başlamak üzere güneye doğru tüm Doğu Afrika kıyılarında bulunan geniş petrol ve doğalgaz yatakları bölgenin giderek militerleşen bir paylaşım savaşına sahne olmasını da getirdi.

Afrika'da paylaşımın terörizme giden bir nedensellik kurgusu artan terör saldırılarına daha gerçekçi bir açıklama getiriyor. Bu yüzden de kıtada artan terörün asıl nedeni olarak kaynaklar üzerinde yapılan paylaşım savaşları görülüyor.